

ХОРИЖИЙ КОМПАНИЯЛАР КЎРСАТАЁТГАН ЭЛЕКТРОН ХИЗМАТЛАРНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШ АМАЛИЁТИ

Уразалиев Камолиддин Тажикулович

*иқтисодиёт фанлари бўйича
фалсафа доктори(PhD)*

Тошкент молия институти

E-mail: urazaliyev1979@gmail.com

ORCID:0009-0001-1889-2786

Анотация

Мақолада Ўзбекистонда хорижий компаниялар томонидан жисмоний шахсларга кўрсатилаётган электрон тижорат хизматларини таркиби ва уларни солиққа тортиш масалалари, ҳуқуқий асослари ҳамда унинг ўзига хос хусусиятлари ўрганилган. Давлат бюджети даромадларини шакллантиришда солиқнинг бугунги кундаги аҳамияти, шунингдек бу борада мавжуд муаммолар таҳлил қилиниб, ечимлар юзасидан таклиф ва тавсиялар билдирилган.

Калит сўзлар: электрон тижорат, интернет, электрон тижоратни солиққа тортиш, қўшилган қиймат солиғи, солиқ тизими, икки томонлама солиққа тортиш.

ПРАКТИКА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ УСЛУГ ИНОСТРАННЫХ КОМПАНИЙ

Уразалиев Камолиддин Тажикулович

доктор философии (PhD)

по экономическим наукам

Ташкентский финансовый институт

E-mail: urazaliyev1979@gmail.com

ORCID:0009-0001-1889-2786

Аннотация

В статье рассмотрен состав услуг электронной коммерции, оказываемых физическим лицам иностранными компаниями в Узбекистане, исследованы вопросы их налогообложения, правовые основы. Анализируется роль и место налога в формировании доходов

государственного бюджета. Рассматриваются существующие проблемы, даются предложения и рекомендации по их решению.

Ключевые слова: электронная коммерция, интернет, налогообложение электронной коммерции, налог на добавленную стоимость, налоговая система, двойное налогообложение.

PRACTICE OF TAXATION OF ELECTRONIC SERVICES OF FOREIGN COMPANIES

Urazaliev Kamoliddin Tazhikulovich

Doctor of Philosophy (PhD)

in Economic Sciences

Tashkent Institute of Finance

E-mail: urazaliyev1979@gmail.com

ORCID:0009-0001-1889-2786

Abstract

The article examines the composition of e-commerce services provided to individuals by foreign companies in Uzbekistan, and examines the issues of their taxation and legal framework. The role and place of tax in the formation of state budget revenues is analyzed. Existing problems are considered, proposals and recommendations for their solution are given.

Keywords: e-commerce, internet, taxation of e-commerce, value added tax, tax system, double taxation.

Кириш

Интернет ўз хусусиятларига кўра кўплаб афзалликлари ва устунликлари билан бирга, қатор муаммо ҳамда камчиликларни ҳам юзага келтиради, хусусан, ҳозирги кунда электрон тижорат давлатлар учун давлат бюджетида солиқ тўловлари бўйича йўқотишларга олиб келаётган муаммолардан бирига айланиб бораётганлигини қайд этиш ўринлидир.

Шу боис жаҳон мамлакатлари олдида миллий солиқ тизимини ҳозирги ахборот иқтисодиёти талабларига мослаштириш юзасидан тегишли чоралар кўриш талаб этилмоқда. Ушбу жараён юзасидан солиқ қонунчилиги электрон тижорат билан шуғулланувчи субъект шароитлари ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда солиққа тортиш жараёнини ташкил этишга қаратилган бўлиши керак.

Ўзбекистонда 2020 йилга қадар электрон тижоратни солиққа тортиш

тартиби солиқ тўловларини ҳисоблаш ва ундиришнинг умумий тамойиллари асосида амалга ошириб келинган, ушбу фаолиятни ўзига хос хусусиятлари инобатга олинмаган эди. Солиққа тортишда бундай ёндашув бир томондан катта молиявий ресурсларни солиққа тортишдан чиқарилишига, иккинчи томондан солиқ базасини асосий кўрсаткичларини бир неча марта камайтиришга шароит яратиб берган.

Мамлакатимизда 2020 йил 1- январдан кучга кирган янги таҳрирдаги Солиқ кодексида электрон тижорат фаолиятини амалга оширувчи субъектларни солиққа тортишда алоҳида ёндашувлар ишлаб чиқилди, соҳанинг хусусиятлари инобатга олинди. Электрон тижорат субъектлари қонуний фаолиятини рағбатлантириш мақсадида фойда ва айланмадан олинадиган солиқлар бўйича белгиланган ставка икки баробарга пасайтирилди. Шунингдек Ўзбекистонда электрон шаклдаги хизматларни реализация қилишни амалга оширувчи чет эл юридик шахсларни қўшилган қиймат солиғига тортиш тартиб-таомили белгиланди. Бунда қайси ҳолатда чет эл юридик шахслари солиқ тўловчи ёки солиқ агенти сифатида эътироф этилиши, уларни ҳисобга қўйиш ва рўйхатдан чиқариш тартиби, солиқ объекти ва базаси, ҳисоботни топшириш ва тўловларни амалга ошириш муддатлари каби муҳим солиқ элементлари батафсил келтирилди.

Ҳозирги кунда қабул қилинган янги таҳрирдаги Солиқ кодексида электрон тижорат иборалари киритилган бўлиб, 14 турдаги электрон хизматлар таркиби келтирилди ва айнан ташқи электрон тижорат субъектларига нисбатан қўлланиши белгиланди.

Адабиётлар шарҳи

Электрон хизматлар ва уларни солиққа тортиш масалалари маълум даражада маҳаллий ва хорижий мутахассисларнинг илмий тадқиқотларида акс этган. Электрон тижорат хизматларини солиққа тортишнинг назарий ва амалий жиҳатлари қатор хорижий мутахассислар, хусусан, А. Кренсел, Р. Дернберг, К. Фриденлар томонидан тадқиқ қилинган. Р. Дернберг (2018) томонидан олиб борилган тадқиқотларда электрон тижоратни солиққа тортиш борасида ишлаб чиқилган ва қабул қилинган халқаро меъёрларнинг назарий ва амалий жиҳатлари ўрганилган. Америкалик иқтисодчи А. Кренсел (2004) электрон тижорат хизматларини солиққа тортишда унинг хусусиятларини инобатга олишни таклиф этади, иқтисодчи олим Ж. Кенеди (2019) эса рақамли хизматларни солиққа тортишда мавжуд муаммоларни келтириб, ушбу хизматларни кўрсатаётган трансмилий корпорацияларни

солиққа тортиш юзасидан ўз тавсияларини берган.

Россиялик иқтисодчилардан А.В. Кондрашин (2018), А.В. Ем (2019), А.В. Корень(2011)ларнинг илмий ишларида электрон тижорат хизматларини кўшилган қиймат солиғига тортиш борасида Россия ва бошқа бир қатор давлатлар мисолида ёритиб берилган ҳамда амалиётда мавжуд муаммолари атрофлича тадқиқ қилинган.

Миллий иқтисодчи олимлар Ш.А. Тошматов (2012), З. Абдуллаев(2018)лар томонидан солиққа тортиш тизимини такомиллаштириш борасида олиб борилган илмий тадқиқотларда электрон тижорат хизматларини солиққа тортишга ҳам таалуқли бўлган масалаларнинг маълум бир жиҳатлари ўрганилган бўлса, К. Уразалиев (2019) ўз илмий тадқиқотларида электрон тижорат ва уни солиққа тортиш масалаларини ўрганиб, ушбу фаолиятни солиққа тортишда алоҳида ёндашув ишлаб чиқиши зарурлигини қайд этган.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қайд қилиш мумкинки, айнан Ўзбекистонда электрон тижорат хизматларини кўшилган қиймат солиғига тортиш масалалари яхлит тарзда атрофлича ўрганилмаган.

Таҳлил ва натижалар

Амалдаги солиқ қонунчилигига кўра, электрон шаклдаги хизматлар деганда ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда жаҳон интернет ахборот тармоғидан автоматик усулда фойдаланиш орқали кўрсатилган хизматлар тушунилади.

Ўзбекистонда чет эл юридик шахслари томонидан интернет тармоғи орқали кўрсатиладиган электрон шаклдаги хизматлар таркибига дастурий таъминот ва маълумотлар базаларидан фойдаланиш имкониятинини бериш; электрон китоб ва нашрлар, ахборот, таълимга оид материаллар, график тасвирлардан, матнли (матнсиз) мусиқа ва аудиовизуал асарлардан фойдаланиш ҳуқуқини бериш; рекламага оид хизматлар кўрсатиш; интернет тармоғида товар ва хизматларни реализация қилиш тўғрисида таклифлар жойлаштириш бўйича хизматлар кўрсатиш; ахборот технологиялари ва тизимларидан фойдаланган ҳолда амалга ошириладиган техник, ташкилий, ахборот олиш имкониятларини бериш; фойдаланувчиларнинг электрон ресурсларини сақлаб туриш, улардан интернет тармоғидан бошқа мижозларнинг фойдаланишини таъминлаш; дастурнинг масофадан ва онлайн режимида ишлашини автоматик тарзда сақлаб туриш ва бошқариш; ахборотни сақлаш ва унга ишлов бериш; домен номлар бериш, хостинг

хизматларини кўрсатиш; ахборот тизимида ахборотни жойлаштириш учун реал вақт режимида ҳисоблаш қувватини тақдим этиш; потенциал харидорлар тўғрисидаги ахборотни қидириш ва буюртмачига тақдим этиш; ахборотни етказиб бериш, маълумотларни қидириш, сўровларга кўра уларни саралаш ва ажратиш, тақдим этиш; интернет тармоғидаги қидирув тизимларидан фойдаланиш имконини бериш; интернет тармоғидаги сайтларда статистикани юритиш каби хизматлар киритилди.

Ўзбекистонда чет эл юридик шахслар томонидан кўрсатилаётган электрон шаклдаги хизматлар учун қўшилган қиймат солиғи ставкаси бугунги кунда бошқа хизматлар каби 12 фоиз даражада белгиланган.

Агар хорижий компания Ўзбекистон ҳудудида жисмоний шахсларга юқорида қайд этилган электрон шаклдаги хизматларни кўрсатадиган бўлса ва унинг ўзи воситачиларсиз хизматларни олувчи бўлган жисмоний шахслар билан ҳисоб-китобларни амалга оширса, электрон шаклда хизматлар кўрсатиш бошланган кундан эътиборан ўттиз календарь кундан кечиктирмай солиқ органида ҳисобга қўйилиши лозим.

Жисмоний шахсларга электрон шаклдаги хизматларни реализация қилиш бўйича айланма солиқ солиш объекти бўлиб, солиқ базаси мазкур хизматларнинг уларни реализация қилишнинг ҳақиқий нархларидан келиб чиқиб ҳисоблаб чиқарилган солиқ суммаси ҳисобга олинган ҳолдаги қиймати сифатида аниқланади. Солиқ базаси ҳар бир чорак бўйича кўрсатилган хизматлар учун тўлов келиб тушган вақтдан келиб чиққан ҳолда аниқланади. Солиқ базасини аниқлаш чоғида электрон шаклда кўрсатиладиган хизматларнинг чет эл валютасида ифодаланган қиймати Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг кўрсатилган хизматлар тўлови келиб тушган ойнинг охири кунида белгиланган курси бўйича миллий валютада қайта ҳисобланади.

Электрон шаклдаги хизматлар кўрсатувчи чет эл юридик шахслар солиқ органига солиқ ҳисоботини солиқ тўловчининг шахсий кабинети орқали, белгиланган шакл бўйича электрон кўринишда тақдим этиши белгиланган. Чет эл юридик шахслар кўрсатилган хизматлари бўйича солиқ ҳисоботларни, ўтган чоракдан кейинги ойнинг йигирманчи кундан кечиктирмай тақдим этиши ҳамда солиқ тўловини ушбу ҳисоботни тақдим этиш муддатидан кечиктирмай амалга ошириши лозим.

Мамлакатимизда ушбу тармоқда фаолият кўрсатувчи солиқ тўловчиларга солиқ маъмурчилигини янада соддалаштириш ва қулайлик яратиш мақсадида жисмоний шахсларга электрон хизматлар кўрсатувчи

хорижий юридик шахсларга қўшилган қиймат солиғи тўловчилари сифатида ихтиёрий равишда on-line шаклда рўйхатдан ўтиш имконияти яратилган. Бунинг учун махсус хизмат – интернет-компанияларнинг ҚҚС-офиси <http://tax.uz> сайти яратилган. Ушбу платформада чет эллик юридик шахсларга Ўзбекистон Республикасида қўшилган қиймат солиғи тўловчиси сифатида рўйхатдан ўтиш учун ариза топшириш ва онлайн шахсий ҳисобдан фойдаланиш, ҳисоботларни тақдим этиш ва солиқларни тўлаш, шунингдек саволларга жавоб олиш имконияти берилган.

Шахсий ҳисобига кириш учун чет эллик юридик шахс рўйхатдан ўтишга ариза топшириши керак. Буни онлайн тарзда “Ариза бериш” бўлимида амалга ошириши мумкин. Бунинг учун компаниянинг номи, унинг манзили, электрон почтаси, рўйхатга олинган мамлакати, кўрсатилаётган хизматлар тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилиши шарт бўлган шаклни тўлдиради. Аризага тегишли хорижий юридик шахслар реестридан кўчирма ёки хорижий ташкилотнинг ҳуқуқий мақомини тасдиқловчи бошқа ҳужжат илова қилиниши керак. Агар барча керакли маълумотлар тақдим этилса, 15 кун ичида компаниянинг шахсий ҳисобига кириш фаоллашади ва рўйхатдан ўтиш пайтида кўрсатилган электрон почта орқали билдиришнома юборилади. Ушбу рўйхатдан ўтиш қоидалари тўғридан-тўғри Ўзбекистон Республикасидаги доимий муассасалари орқали хизмат кўрсатадиган хорижий компанияларга нисбатан татбиқ этилмайди. Бундай компаниялар Ўзбекистонда юридик шахслар учун белгиланган тартибда қўшилган қиймат солиғи тўловчилари сифатида рўйхатдан ўтишлари шарт.

Юқорида таъкидлаганимиздек, мамлакатимиз солиқ қонунчилигида электрон хизмат кўрсатадиган хорижий компаниялар учун белгиланган қўшилган қиймат солиғини тўлаш тартиби аниқлаштирилганлиги ва солиқ тўловчиларга қулай солиқ маъмурчилиги (ш.ж. рўйхатдан ўтиш) яратилганлиги натижасида Ўзбекистонда электрон хизматлар кўрсатаётган чет эллик юридик шахсларни солиққа тортишда маълум бир ижобий натижаларни кузатиш мумкин.

Ўзбекистонда 2 йилда доимий ваколатхонасига эга бўлмаган жисмоний шахсларга электрон хизмат кўрсатувчи 28 та хорижий компания солиқ тўловчи сифатида рўйхатдан ўтган. Booking.com B.V, Netflix International B.V, Apple, Facebook, Yandex, Huawei бошқалар шулар жумласидан. 2020 йил натижаларига кўра Facebook 5 млрд 981 млн сўм, Google 3 млрд 453 млн сўм, Apple 1 млрд 934 млн сўм, Netflix 190 млн сўм, Booking.com 181 млн сўм ва Яндекс 136 млн сўм ҚҚС тўлаган бўлса, 2021 йил сентябр охи

холатига Facebook 7,6 млрд сўм, Google Commerce Limited 4,6 млрд сўм, Apple 2,2 млрд сўм, Netflix 331 млн сўм ва Yandex 256 млн сўм ҚҚС тўлаган.

Хулоса

Электрон тижоратнинг афзаликларини қайд этган ҳолда, анъанавий иқтисодий муносабатлар ўзгариши натижасида солиқ қонунчилигида қатор муаммолар, хусусан, амалга оширилган келишувларни назорат қилиш мураккаблашмоқда, электрон тижорат бозори субъектлари бўлган солиқ тўловчилар томонидан қонунчиликдаги бўшлиқлардан фойдаланган ҳолда ўз мажбуриятларини бажармаслик ёки суистеъмол қилиш ҳолатлари кузатилмоқда. Мазкур муаммо IT-компаниялар томонидан фуқароларга кўрсатилаётган электрон хизматларни қўшилган қиймат солиғига тортишда ҳам мавжуд.

Электрон тижоратни солиққа тортиш жараёнида солиқ маъмурчилиги муаммоларининг юзага келиш сабабларидан бири сифатида икки томонлама ёки кўп томонлама давлатлараро солиқ органлари ўртасида ўзаро мувофиқлаштириш тизимининг йўлга қўйилмаганлигидир. Электрон тижорат соҳасида солиқ маъмурчилигини такомиллаштиришда солиқ хизматларининг халқаро ҳамкорлик йўналишларини ривожлантириш зарур.

Мамлакатимизда электрон тижоратни янада жадал ривожлантириш, ушбу тармоқда “яширин иқтисодиёт”ни кўламини камайтириш, электрон тижорат субъектларини ўрнатилган тартибда рўйхатдан ўтиши ва фаолият кўрсатишини таъминлаш мақсадида тармоқнинг ҳозирги ривожланиш ҳолатидан келиб чиққан ҳолда дастлабки босқичда электрон хизмат кўрсатадиган хорижий компаниялар учун белгиланган қўшилган қиймат солиғи ставкасини 12 фоиздан 10 фоизгача камайтириш мақсадга мувофиқ. Бунинг натижасида электрон тижоратни амалга оширувчи субъектлар – хорижий компаниялар ўз фаолиятини давлат рўйхатидан ўтказилган ҳолда қонуний асосда фаолият кўрсатишига рағбат бўлади ҳамда яқин келажакда мазкур тижорат тармоғини янада жадал ривожланишига омил бўлади ва бюджет даромадларини шакллантиришда сезиларни даромадлар кўпайишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Asen E. What European OECD Countries Are Doing about Digital Services Taxes. /March 25, 2021, Germany / The Taxfoundation/ –

<https://taxfoundation.org/digital-tax-europe-2020/>

2. Doernberg R.L. International Taxation in a Nutshell (Nutshells) 11th Edition Paperback - West Academic Publishing; 11th edition (August 30, 2018), 658 p.

3. Kennedy J. (2019) Digital Services Taxes: A Bad Idea Whose Time Should Never Come. /May 13, 2019./ The Information Technology and Innovation Foundation (ITIF), USA/ – <https://itif.org/publications/2019/05/13/digital-services-taxes-bad-idea-whose-time-should-never-come>

4. Krensel A. (2004) VAT Taxation of E-Commerce. Dissertation in partial fulfillment of the requirements for the degree of Masters of Law at the University of Cape Town, South Africa . 2004.-p.57. – <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.102.8607&rep=rep1&type=pdf>

5. Simon K. DIGITAL 2021: GLOBAL OVERVIEW REPORT/ – <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>

6. Абдуллаев З. Проблемы налогообложения в условиях развития электронной коммерции // <https://finance.uz/index.php/ru/fuz-menu-technology-ru/2856-problemy-nalogooblozheniya-v-usloviyakh-razvitiya-elektronnoj-kommertsii>

7. Ем А.В. Правовое регулирование взимания НДС при международной торговле услугами в электронной форме: автореферат ... канд.юр. наук. – Москва.: МГУ, 2019. – 30 с.

8. Корень А. Налогообложение субъектов электронной коммерции: проблемы и перспективы: монография. – Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2011.

9. Кондрашин А. В., Кондрашин В. А. Проблемы налогообложения электронной коммерции на современном этапе // Молодой ученый. – 2018. - №27. – С. 85-87. – URL <https://moluch.ru/archive/213/51957/>

10. Тошматов Ш.А. Кичик тадбиркорлик субъектларини солиққа тортиш асослари. – Т.: Молия, 2012. –160 б.

11. Уразалиев К. Электрон тижорат ва уни солиққа тортиш масалалари. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси ва автореферати. – Тошкент: ТМИ, 2019.

12. Ўзбекистон Республикаси солиқ кодекси (янги таҳрири). 2020. – <https://lex.uz/docs/4674902>

13. Давлат солиқ қўмитасининг сайти маълумотлари. – <https://soliq.uz/>